

loopt. En zijn het ook niet hoogopgeleiden die het hedendaagse kunstbestel gispn vanwege zijn geslotenheid en complexiteit, en daarom pleiten voor meer toegankelijkheid? Ziehier de anti-elitaire elite, die het eigen hooggeschoolde ongenoegen over haar 'gefrustreerde' kunstparticipatie ventileert via een democratisch aandoend beroep op de laaggeschoolde niet-participant. Is dat wel zo democratisch? (dat is natuurlijk een retorische vraag: het gaat inderdaad om een zich progressief gebarende vorm van populisme, die zoals gewoonlijk mede wordt gevoed door sociaal ressentiment).

Bezit het kunstsysteem in het algemeen, en 'de kunst in het algemeen' in het bijzonder, soms ook nog een meer directe relevantie voor de democratie, in de strikt politieke zin van het woord? Ik vrees van niet, daarvoor leven we al te zeer in een maatschappij waarin er sterk geïnstitutionaliseerde grenzen bestaan tussen de diverse macrodomeinen. De kunst werd autonoom, maar politiek, recht, religie, wetenschap, enzovoorts werden dat ook. Het voorlopige eindresultaat is, met een beroemde uitdrukking van Max Weber, 'een nieuw polytheïsme', want in ieder macrodomein staan andere 'goden' of waarden centraal. Met een boutade: een politicus is in macht geïnteresseerd, niet in de schone lelijkheid van hedendaagse kunst, al kan hij in zijn vrije tijd wel een bescheiden collectionneur zijn en daarom geregeld pleiten voor meer kunstsubsidies. Maar dat pleidooi zal enkel effect sorteren indien hij effectief op macht of minstens politieke invloed kan bogen. Of hij die laatste heeft, hangt van zijn positie in het politieke systeem af, daar kan zijn mooie verzameling hem geen stap vooruit bij helpen. Toch kan al wie de democratie genegen is één iets van het functioneren van het contemporaine kunstsysteem leren.

De hedendaagse kunst stelt zoals gezegd gedurig haar eigen identiteit in vraag, tot op het niveau van het individuele kunstwerk, tot in de meest enkelvoudige kunstcommunicatie toe. De reëel bestaande democratie berust daarentegen op een nogal massieve consensus over wat ze is. Daarbij geldt zelfs gedurig de premisse dat het huidige samengaan van rechtstaat en parlementarisme het wezen van de democratie uitmaakt. Onze huidige Westerse democratie zou daarom het eindpunt in het historische proces van politieke democratisering vormen. Dat valt te betwijfelen, juist in een democratie zou altijd ook de identiteit van de democratie zélf ter discussie moeten staan met het oog op –dixit Derrida– 'la démocratie à venir', 'democracy yet to come'. Want democratie, dat is zowel voor het politieke systeem als de moderne maatschappij een mogelijkheidshorizon, een soort van transcendentiaal ideaal. Iedere invulling van de term –filosofisch of politiek of anderszins– schiet tekort en opent nieuwe perspectieven. Kortom, de democratie is niet, ze wordt gemaakt met het oog op haar vernieuwing, zelfs haar heruitvinding in de toekomst. De huidige democratie is er daarom om de komende mogelijk te maken, zoniet heeft ze geen zin. Zo'n radicaal-democratische houding, waarvoor onder meer Chantal

In het actuele debat over de verhouding tussen kunst, politiek en democratie wordt de hedendaagse kunst voortdurend ter verantwoording geroepen.

Mouffe en Ernesto Laclau serieuze theoretische ammunities hebben aangedragen, impliceert dat de gangbare bevroren consensus wordt ontdooid. Het kunstsysteem leert alvast dat we daar helemaal niet bang hoeven voor te zijn en een sociaal systeem zeer wel harde identiteitstesten kan doorstaan. Meer zelfs, de publieke openbaarheid rond 'de kunst in het algemeen' levert een valabel beeld van wat een democratische openbaarheid zou kunnen zijn. Daarbinnen wordt vrij van ge-

dachten gewisseld en van mening verschild, ook en vooral over de voorlopige identiteit van de bestaande democratie. In die utopische zin is mijn uitdrukking van daarnet, 'de democratie van de kunst', meer dan beeldspraak. Dat brengt mij bij mijn slotoverweging.

In het actuele debat over de verhouding tussen kunst, politiek en democratie wordt de hedendaagse kunst voortdurend ter verantwoording geroepen. Ook dat getuigt van democratische zelfgenoegzaamheid op maat van het bestaande politieke bestel. Men denkt de democratische legitimiteit per definitie aan zijn of haar kant te hebben, en men vraagt daarom een principiële toegankelijkheid en liefst weinig 'moeilijkdoenerij' van de kant van het kunstsysteem. In feite verlangt men nogal eens gewoonweg ontspanning – maar dat wordt net niet gezegd, want dan valt het distinctieprofiel van het participeren aan kunst weg (voor alle duidelijkheid: met amusement is niets mis, en ook zelfreflexieve kunstkunst kan wel degelijk entertainen). Men kan het anders zien en in de heterogeniteit, de radicale zelfonderveraging en de communicatieve complexiteit van het actuele kunstsysteem de principes van een andere democratie, 'a democracy yet to come' onderkennen. Dan luidt de beslissende vraag of de reëel bestaande democratie zich door 'de democratie van de kunst' wel of niet wil laten irriteren. Misschien is zelfs dat nog te hoog gegrepen en dienen we gewoon in naam van de komende democratie te vragen dat het bestaande democratisch-politieke bestel 'de democratie van de kunst' gedooft en ondersteunt. En jawel, dat vereist ook dat er terdege werk wordt gemaakt van de toegankelijkheid van het kunstsysteem. De fundamentele reden daarvoor zijn echter niet de bestaande politieke democratie en haar besognes, maar een democratie die nog moet worden uitgevonden. Dat mag utopisch klinken – waarom ook? Hopelijk toch niet omwille van het historische spook van 'de volksdemocratie'?

Deze tekst is een sterk ingekorte versie van de lezing die Rudi Laermans op 7 december 2006 onder de titel 'De maatschappij van de kunst' in Gent aan de kunsthogeschool Sint-Lukas gaf.